

KISS ZOLTÁN¹ – SZABÓ ESZTER²**A testi nevelés múltja és jelene a tanítóképzésben**

1868-ban törvényileg lett kötelezően előírva a tanítóképzőkben a testgyakorlás. A tananyag kezdetben a német tornára épült, amely folyamatosan bővült többek között szergyakorlatokkal, játékokkal, úszással és atlétikai gyakorlatokkal. Az 1973-as év a testnevelés gyakorlati képzésben is jelentős változást eredményezett, melyet leginkább a speciálkollégium bevezetése jellemezett. Az elnevezés szakkollégiumi, majd műveltségterületi képzésre változott, amelyen belül a hallgatók jellegzetesen a testnevelés tanításához szükséges elméleti és gyakorlati tantárgyakat sajátítják el. A tanítóképzés képzési és kimeneti követelményei az idei év szeptemberétől átalakultak, amely a testneveléssel kapcsolatos tantárgyakra is hatással lesz.

A 17. század közepén Comenius és Apáczai Csere János sárospataki tartózkodásuk alkalmával a testápolás, a testgyakorlás és az egészséges életmód fontosságát felismerve kezdeményezték az iskolai testi nevelés bevezetését (Góczán, 1990; idézi: Gönczöl, 2008). Az 1777-es Ratio Educationisban azután már önálló fejezetként is megjelenik a testi nevelés kérdésköre *A tanuló ifjúság egészségének gondozása* címmel (Kéri, 1998; idézi: Mikulán, 2013). A kiegyezés előtti időszakban a tanítók a testi neveléssel kapcsolatos ismereteiket jellemzően orvosi értekezésekből, leírásokból, neveléstani közleményekből merítették. 1842-ben az esztergomi Mesterképző indulásakor Majer István kezdeményezésére már konkrét utalás történt a tananyagban a testi nevelésre (Gönczöl, 2008). Majer azt javasolta, hogy a kerüljön be a gimnasztika és a vívás a tanítóképzők tanterveibe. Amíg néhány intézményben elkezdtek foglalkozni a testi erő fejlesztésével, addig 1858-ban Sárospatakon a testgyakorlás kötelező tantárggyá vált (Magyar, 1996). Országos szinten viszont a testi nevelés és testgyakorlás elfogadása csak nagyon nehézkesen haladt.

A kezdeti nehézségeket követően 1868-ban végre törvény írta elő, hogy a testgyakorlás a tanítóképzők „köteles” tantárgya (Magyar, 1996; 2002). Az 1869-es első tantervben a testgyakorlati órák jellegét a német torna határozta meg, a bevezető részben rend- és szabadgyakorlatokat, a fő részben támasz- és függőgyakorlatokat írtak elő (Mészáros és Magyar, 1985). Az első tantervben heti két órában volt elvárás a testgyakorlás, amely kidolgozásában, tartalmában és módszertanában meglehetősen szegényes volt, amit a

¹ egyetemi adjunktus; Kaposvári Egyetem Sport Iroda és Létesítmény Központ; kiss.zoltan@ke.hu

² egyetemi adjunktus; Kaposvári Egyetem Sport Iroda és Létesítmény Központ; szabo.eszter@ke.hu

szakemberek és a létesítmények hiánya csak tovább rontott (Magyar, 1996). Az 1882-es tantervi tananyagban heti két órában a rend- és szabadgyakorlatok kiegészültek katonai fegyvergyakorlatokkal és szergyakorlatokkal is (Mészáros és Magyar, 1985). Egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a módszertani utasítások, és megkövetelték a tornatanítási tervezetek készítését. 1903-ban új tantervet adtak ki; megjelentek a svéd tornaszerek, a bordásfalak, a tornapad, a tornagerenda, és kezdték felismerni a játék jelentőségét is. Az 1911-es tanterv célkitűzése a testnevelés tanítására való felkészítés, a fizikai képességek fejlesztése és az egészség megőrzése volt. A tanterv része maradt a torna, de már jelentősebb szerepet kapott a fokozatosság elvének érvényesülésével a játék, az atlétika gyakorlatok, az úszás, a korcsolyázás és a kirándulás is heti két torna-, és két játékorra keretében (Magyar, 1996). Az 1923-as testnevelési tanterv egészen a 2. világháborúig meghatározta a képzést, amely sokkal részletesebben foglalta magába az oktatási tananyagot elődeinél. Mozgásanyagában általános és különleges hatású, valamint gyakorlati életre előkészítő és munkára nevelő gyakorlatok szerepeltek, az elméleti oktatás pedig a tanterv, a tanmenet és a tananyag módszeres feldolgozásával is foglalkozott.

A következő számottevő változás 1959-ben a felsőfokúvá vált tanítóképzés idején történt, amely a szakmai és gyakorlati, az elméleti-módszertani és a módszertani gyakorlati képzésben is megmutatkozott. Amellett, hogy a tanterv öt féléven keresztül heti két órában általános testnevelést írt elő, a hallgatók az 1. félévben testnevelés-elméletet, a 3. félévben testnevelés-módszertant tanultak, valamint hospitáltak, tanítási tervezeteket és óravázlatokat készítettek, illetve bemutató tanításokon is részt vettek. 1965-ben egy minisztériumi döntés miatt a módszertani órákat megfelezték, aminek következtében a bemutató tanítást és az óralátogatást a megmaradt tanórába sorolták. Az 1973-as év a testnevelés gyakorlati képzésben is komoly változást generált. A tantárgy-pedagógia végre kollokviummal zárulhatott, és tantervi rendelkezés született az 5. és 6. félévben a speciálkollégium bevezetéséről. A hallgatók hat féléven keresztül tanultak testnevelés-elméleti és gyakorlati tárgyakat, illetve bővebb ismereteket szerezhettek az atlétika, torna és sportjátékok elméleti és gyakorlati alkalmazásából (Mészáros és Magyar, 1985). Az új, 1976-os tantervben a speciálkollégiumi képzést a szakkollégiumi képzés váltotta fel, amely az általános iskola igényeihez már racionálisabban viszonyult. A testnevelés is a választható tárgyak közé tartozott, amelyet magasabb óraszámban tanulhattak a hallgatók (Gönczöl, 2008). Az alaptantárgyak közé tartozott a testnevelés-elmélet, a tantárgy-pedagógia, az anatómia és élettan, a torna, a modern gimnasztika, az atlétika, testnevelési játékok, a sportjátékok, az úszás, a sportszervezés, a gyakorlati képzés és a játékvezetői-versenybírói képesítés (Magyar, 1992; idézi: Gönczöl, 2008). Az 1980-ban

bevezetett tanterv kiterjedtebb oktatói szabadságot biztosított a tananyag meghatározásában. A szakkollégiumi képzésben óra- és vizsgatervi korrekció történt: a testnevelésre és a sportjátékokra fordított óraszámok növekedtek, viszont a testnevelés-elmélet, torna és tantárgypedagógia óraszámok csökkentek (Gönczöl, 1984; idézi: Gönczöl, 2008). 1987-től a képzés tartalmi meghatározása a testnevelés-tantárgypedagógia esetében átfogta az általános iskola 1–4. osztályának tananyagát az ahhoz kapcsolódó ismeretrendszerrel együtt.

1990-ben megszűnt a Minisztérium által kiadott tantervi irányelvi rendszer, majd az 1995–1996-os tanévben bevezetésre került a négy évfolyamos képzés. A kibővült képzési rendszer a 6–10 éves korosztályra irányuló képzés mellett a 11–12 évesek tanítására való képesítés megszerzését is lehetővé tette tíz műveltségterületen, az 1994-ben életbe lépett NAT műveltségterületeihez kapcsolódóan (Gönczöl, 2008). (A Nemzeti alaptantervben a jelenleg hatályos 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet³ alapján az alábbi műveltségterületek találhatók: Magyar nyelv és irodalom, Idegen nyelvek, Matematika, Ember és társadalom, Ember és természet, Földünk–környezetünk, Művészetek, Informatika, Életvitel és gyakorlat, Testnevelés és sport).

A bolognai folyamat eredményeként 2005-ben nagy átalakulás ment végbe a magyar felsőoktatási rendszerben. A legtöbb képzés szerkezetileg megváltozott, viszont a tanítóképzés megőrizte egyciklusú, osztatlan jellegét. A változás a testneveléssel kapcsolatos óraszámokat negatívan befolyásolta. Cziberéné (2010) vizsgálatában a testnevelési óraszámok tekintetében tíz tanítóképző intézményt hasonlított össze, amelynek alapján arra a megállapításra jutott, hogy a vizsgált intézményekben a teljes képzés alatt a nem testnevelés műveltségterületet választók testneveléssel kapcsolatos kurzusainak oktatása 95 és 180, míg a testnevelés műveltségterület választók esetében 300 és 385 közötti óraszámban zajlik.

Az idézett kutatás jól szemlélteti, hogy az intézmények között a testneveléssel kapcsolatos óraszámok vonatkozásában hangsúlyos eltérések voltak tapasztalhatók. Annak tudatában, hogy a hallgatók óraterhelése elég jelentős, a testnevelés tanítására való felkészítés számos intézményben mégis alacsony óraszámokban haladt az elmúlt időszakban.

A képzési kimeneti követelmények (KKK) jelentős változása miatt 2017 szeptemberétől újra komoly változáson megy keresztül a tanítóképzés. A változtatásnak voltak előzetes iránymutatói, de ettől függetlenül az intézmények között feltételezhetően hangsúlyos eltérések figyelhetők majd meg a megvalósítás területén. Az egyik irányelv volt a kontaktórák számának

³ https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200110.kor [2016.03.03.]

csökkentése, amely az intézmények között esetlegesen eltérő mértékben, de minden bizonnyal óraveszteséget okoz.

A kaposvári képzőben vegyesen alakultak a testnevelést érintő tantárgyak óraszámai. A nem testnevelés műveltségterületi képzésben részesülők esetében a szakmai tárgyak vonatkozásában minimális mértékű növekedés figyelhető meg. Ezen felül az 1–2. félévben heti két órában megjelent kritériumtantárgyként a testnevelés és sportrekreáció is, amely a hallgatók általános erőnlétének, valamint mozgáskultúrájának fejlődését hivatott szolgálni. Ezzel szemben a testnevelés műveltségterületen a szakmai jellegű órák száma majdnem a felére csökkent.

Annak ellenére, hogy egyelőre nem ismerjük pontosan a képzőhelyeken történt módosításokat a KKK-ban, vélhetően a testneveléssel kapcsolatos tantárgyak óraszámai a többi képző esetében sem maradnak változatlanul. Feltételezhetően a műveltségterületi képzéseken lesz megfigyelhető leginkább az óraszámok visszaesése, amelynek esetleges bekövetkezte érzékenyen érintheti a testnevelés műveltségterületi képzést is. Ez az óraszámvesztés a testneveléssel kapcsolatos képzés gyakorlatorientáltsága miatt nehézségeket okozhat, negatívan befolyásolva a testnevelés műveltségterületi képzés színvonalát, ami jelenlegi formájában el tudja látni feladatát. Utóbbi megállapítást erősíti Némethné (2012) véleménye, aki szerint a testnevelés műveltségterületet végzett tanítók megoldást jelentenek a korosztály testnevelésében, hiszen a képzés alatt megszerzett szakmai ismereteik mellett a pedagógiai és pszichológiai ismereteik és eszköztáruk még szerteágazóbb is, mint a tanár szakon végzetteké.

Fontos megemlíteni, hogy az alsó tagozatos testnevelés-tanításban rendkívül domináns a nem testnevelés műveltségterületes tanítók szerepe, amire többek között Gergely (2002) vizsgálata is egyértelműen rámutatott, ugyanis az általános iskolák alsó tagozatán a testnevelés tanítását hozzávetőleg 80%-ban nem testnevelés műveltségterületet végzett tanítók látják el. Az idézett vizsgálat óta az alap- és középfokú oktatásban bevezetésre került a mindennapos testnevelés gyakorlata, amely az óraszám emelkedésnek következtében tovább szilárdította a tanítók pozícióját a testnevelés tanításában.

Összegzésként megállapítható, hogy a tanítói munka nem könnyű feladat, hiszen az alsó tagozaton a mindenkorai tantervek alapján a különböző tantárgyak – műveltségi területek – tanítási-tanulási folyamatát kell irányítani, beleértve a testnevelés és sport műveltségi területet is. Ez kellőképpen rávilágít arra, hogy a tanítóképzésnek speciális helyzete van a pedagógusképzésben, hiszen a végzett tanítók általában egy személyben végzik a 6–10 éves korosztály személyiségfejlesztését (Sebőkné, 2003).

A fentiekben leírtakból egyértelműen következik, hogy a tanítók képzése egy nagyon komplex folyamat, a pályán lévő tanítóknak pedig rendkívül szerteágazó munkát kell végezniük, ezért nagyon fontos a mindenkori képzés minősége.

A tanítóképzés a története során rengeteg átalakuláson ment keresztül, ezért remélhetőleg a jelenlegi változások is kedvezően alakítják majd a képzést, hiszen mindannyiunk közös érdeke, hogy a hallgatók megfelelően legyenek felkészítve – többek között – a tanulók testi nevelésére, testnevelésére is.

BIBLIOGRÁFIA

- Cziberéné N., G. (2010). A testnevelés vizsgálata az SZTE JGYPK tanító szakán. In: Herbszt Mária és Tóth Sándor Attila (Ed.), *VIII. Nemzetközi Tudományos Tantárgy-pedagógiai Konferencia: Baja, 2009. november 19–20.*, (pp. 616–623). Baja: Eötvös József Főiskolai Kiadó.
- Gergely, Gy. (2002). A testnevelés tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai. *Új Pedagógiai Szemle*, 52. évf. 7–8. sz. pp. 161–174.
- Gönczöl, L. (2008). *A győri tanítóképzők testkultúrájának és sportjának története, 1778–2008*. Győr: Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar.
- A Kormány 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. *Magyar Közlöny*, 68. évf. 66. sz. pp. 10635–10848. [online] <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk12066.pdf> [2016. március 3.]
- Magyar, Gy. (1996). A testi nevelés rendszere a magyar tanítóképzésben. *Pedagógusképzés*, 24. évf. 1–2. sz. pp. 211–218.
- Magyar, Gy. (2002). Akikre büszkék vagyunk: „Növendékek, hallgatók, bajnokok voltak”. In: Pencz, I. (Ed.), *160 év a tanítóképzés és a kultúra szolgálatában: A Magyar Tudomány Napján – 2002. november 6-án – a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolán megtartott konferencia előadásai*. (pp. 74–80). Esztergom: Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola. (A Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola tudomány napi füzetei)
- Mészáros, F. – Magyar, Gy. (1985). Az esztergomi tanítóképző testkultúrájának története. In: Gábris József (szerk.), *Tanulmányok 21.*, (pp. 132–139). Esztergom: Esztergomi Tanítóképző Főiskola.
- Mikulán, R. (2013). A testnevelés szerepe és jelentősége az iskolai egészségfejlesztésben. *Új pedagógiai szemle*, 63. évf. 7–8. sz. pp. 48–69.

Némethné, T. O. (2012). A testnevelés tantárgypedagógia helye a tanítóképzésben. In: Molnár, B. (Ed.), *A tanítóképzés múltja, jelene I–II.: Tanulmánykötet.* (pp. 147–151). Szombathely: Nyugat–magyarországi Egyetem Kiadó.

Sebőkné, L. M. (2003). *A testnevelés és sport műveltségi terület tanítási–tanulási folyamata a tanítóképzésben* [Doktori disszertáció]. Semmelweis Egyetem, Budapest.

KISS, ZOLTÁN – SZABÓ, ESZTER

THE PAST AND PRESENT OF PHYSICAL EDUCATION IN THE TRAINING-COLLEGE

In 1868 Physical training became compulsory by the law in the training-college. In the beginning the material was based on the German physical exercise, which was continuously expanded for instance with the practice times, games, swimming and athletic exercises. In 1973 there was a significant change in the practical training of Physical Education, the special course was introduced. First it was named as special college, but it was changed to cultural domain training, in which students could acquire theoretical and practical subjects, which were essential for the teaching of Physical Education. The requirements of the teaching-college will be changed in September, which will have an effect on the subjects of Physical Education as well.